

Exploring the paths of peace

Saham Torfi hardani¹

Mohsen Rostami ²

Abstract

The issue of peace and war has been the focus of various thinkers for a long time. Establishing peace in relations between governments and societies has been one of the historical challenges of mankind, and different views have been proposed in this direction. This research intends to look at the perspective of several paths other than the government and international organizations to establish peace. The included paths include the economic and trade path, the civil and citizen path, the research and education path, the religion path, and the communication and media path; Therefore, in a descriptive and analytical way, the question of the research is, which ways can peace be achieved? The findings show that the paths of peace can be used side by side despite the diversity.

Key words: peace, paths of peace, international relations, security

¹ PhD student in strategic management, business major. Khuzestan Industrial Organization. Ahvaz Iran. Saham.torfihardani@gmail.com

² Assistant professor and faculty member of the Department of Political Science, Higher Defense School, Tehran, Iran.

Mmahya1392@gamil.com

واکاوی مسیرهای صلح

سهام طرفی حردانی^۱ محسن رستمی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۱۱

چکیده

مسئله صلح و جنگ از دیرباز مورد توجه اندیشمندان مختلف قرار گرفته است. برقراری صلح در مناسبات و روابط بین دولت‌ها و جوامع یکی از چالش‌های تاریخی بشر بوده است و دیدگاه‌های متفاوتی در این راستا مطرح شده است. این پژوهش در نظر دارد برای برقراری صلح به دیدگاه چند مسیری به غیر از دولت و سازمان‌های بین‌المللی بپردازد. مسیرهای صلح شامل مسیر اقتصادی و تجارت، مسیر مدنی و شهروندان، مسیر تحقیق و آموزش، مسیر دین و مسیر ارتباطات و رسانه‌ها است؛ بنابراین به روش توصیفی و تحلیلی سؤال پژوهش این است که صلح از چه مسیرهایی می‌تواند حاصل شود؟ یافته‌ها نشان می‌دهد که مسیرهای صلح با وجود تنوع می‌توانند در کنار یکدیگر به کار گرفته شوند.

واژگان کلیدی: صلح، مسیرهای صلح، روابط بین‌الملل، امنیت

^۱ دانشجوی دکترای مدیریت استراتژیک گرایش کسب و کار. سازمان صنعتی خوزستان. اهواز. ایران.

saham.torfihardani@gmail.com

^۲ استادیار و عضو هیئت علمی گروه علوم سیاسی دانشکده عالی دفاع، تهران، ایران.

مقدمه

در طول دو سده گذشته درباره تعریف صلح و نحوه نگرش به آن، مکاتب و نظریه‌های گوناگونی شکل گرفته است. در دقیق‌ترین سطح، صلح معادلی برای امنیت در روابط قدرت یا نبود خشونت آشکار است، ولی از منظر تفکر انتقادی و با ابتنا بر مباحث معرفت‌شناسی، صلح امکانی برای عدالت اجتماعی در سطح گسترده به شمار می‌آید. ریشه تلقی هنجاری از صلح پایدار به سده هجدهم بازمی‌گردد. در آن سده چند متفکر پرآوازه همچون کانت، هردر و ابه دوسن پیر با آثاری مشابه به نام صلح جاویدان بر آن شدند که صلح پویا چیزی جز صلح ساکن یا گورستان است. این مهم برای تحقق، نیازمند تلاش انسان‌ها از طریق بنیادگذاری اتحادیه‌ای از ملت‌هاست. پس از جنگ جهانی با افزوده شدن هراس جنگ‌های ویرانگر، به تدریج اندیشه صلح به گفتمان غالب و موضوع مباحثه متفکران گوناگون تبدیل شد (قرلسفلی، ۱۳۹۲: ۹۳-۹۲).

در این راستا روش‌های برقراری صلح پایدار، یکی از اصلی‌ترین دغدغه‌های بشر در طول تاریخ بوده است و بسیاری به نقش دولت‌ها و سپس سازمان‌ها اشاره کرده‌اند با این حال در عصر حاضر که دنیای ارتباطات و جهانی شدن است می‌توان کنشگران دیگری را در کنار دولت‌ها و سازمان‌ها در نظر گرفت. در این راستا مفهوم صلح مثبت که همکاری و توسعه‌ی را برای پیشگیری و رفع تنش و مخاصمه مناسب می‌داند و صلح منفی نیز متصور است که عدم بروز جنگ با به مصلحت و منفعت باید شکل بگیرد. حال چگونگی دست‌یابی به صلح پرسشی است که پژوهش حاضر به روش توصیفی-تحلیلی و با اسناد کتابخانه‌ای به دنبال آن است. پرسش پژوهش این است که صلح از چه مسیرهایی غیر از مسیر دولتی و سازمان‌های بین‌المللی می‌تواند حاصل شود؟ پژوهش مسیرهای اقتصادی و تجارت، مسیر

مدنی و شهری، مسر آموزش و تحقیق، مسیر دین و مسیر رسانه ها را مورد بررسی قرار خواهد داد.

مفهوم صلح

در دسته‌بندی که از تعاریف صلح ارائه شده است چهار دسته‌بندی قابل‌شناسایی است: ۱- تعریف طبیعی بدین معنا که انسان‌ها، بدون آنکه به مصلح فکر کنند، در صلح زندگی می‌کنند و آن را درست مانند موضوعی کاملاً طبیعی و قائل به ذات می‌دانند. ۲. تعریف‌های ضد جنگ که در آن، صلح در رابطه با جنگ و همچون مقوله‌ای متضاد با جنگ تعریف می‌شود. ۳. تعریف‌های اسطوره‌ای و باستانی که از صلحی آرمانی و قراردادی سخن گفته می‌شود. ۴. تعریف آماری: که در آن تعریف صلح بر اساس آمار تعداد مرگ‌ومیرها و آدمکشی‌های دسته‌جمعی است (ساداتی نژاد و مصاحبی مقدم، ۱۳۹۹: ۱۹).

اجزای سازنده صلح

معرف‌ها	اجزای سازنده
<p>۱-محوریت انسان و پابندی به خواست‌ها و علایق انسانی؛ ۲- اعتقاد به بنا نهادن اخلاق و جامعه بر مبنای خودمختاری و برابری اخلاقی؛ ۳- اعتقاد به جامعه باز و تکررگرا؛ ۴- تأکید بر دموکراسی؛ ۵- پرورش هنر مذاکره و گفتگو، به‌عنوان ابزار حل تفاوت و تقابل فهم‌های مختلف؛ ۶- جلوگیری از تخریب محیط‌زیست و پایداری زیست‌محیطی</p>	الزام رعایت احترام انسان
آزادی بیان، آزادی تجمع، مشارکت و سیاست‌گذاری، حقوق قضایی	وجود فرهنگ و جامعه مدنی
حقوق مدنی، حقوق سیاسی، حقوق اقتصادی-اجتماعی، حقوق فرهنگی، حقوق قضایی	احقاق حقوق ملی و شهروندی

مسئولیت‌پذیری فرد در برابر خود و جامعه و بالعکس، مسئولیت نهادها در برابر جامعه و فرد و بالعکس	احساس مسئولیت
اخلاق فردی، اخلاق اجتماعی، اخلاق سیاسی	اخلاق
افزایش انعطاف‌پذیری اجتماعی، حفظ جامعه و ارزش‌های آن، جلوگیری از بحران‌های بین نسلی	علاقه و تعلق خاطر به زندگی اجتماعی

منبع: (کریمی و حافظ نیا، ۱۳۹۵: ۸).

مسیرهای صلح

در این پژوهش تلاش می‌شود تا برقراری صلح برخلاف نگاه‌هایی که به شناسایی مسیر دیپلماسی دولتی و سازمان‌های بین‌المللی برای حل منازعات مسیرهای دیگری را شناسایی کند. توجه به این نکته هر مسیری با منابع، ارزش‌ها و رویکردهای خاص خود اهمیت ویژه خود را دارد؛ بنابراین در صورت وجود هماهنگی بین آن‌ها دیپلماسی می‌تواند قدرتمندتر عمل کند. بدین ترتیب، دیپلماسی چند مسیری از یک رویکرد جامع و مشارکتی است. مسیرهای صلح می‌تواند این مسیرها باشد:

۱ - **مسیر اقتصاد و تجارت:** مسیر تجارت و فعالیت‌های آن اثرات بالقوه‌ای در ایجاد صلح از طریق فراهم آوردن فرصت‌های اقتصادی، دوستی بین‌المللی و تفاهم از کانال‌های ارتباطی غیررسمی دارد.

۲ - **مسیر مدنی و شهری:** مسیر صلح از طریق مشارکت شهروندان یعنی فعالیت شهروندی و داوطلبانه در کنار خواهر شهرها به ایجاد صلح یاری می‌رسانند.

۳ - **مسیر تحقیق و آموزش:** مسیر آموزش و یادگیری شامل تحقیق در دانشگاه‌ها، اتاق فکر و مراکز تحقیقاتی ویژه است. برنامه‌های آموزشی در این مسیر به دنبال ارائه آموزش مهارت‌های عملی مانند مذاکره نیز است.

۴- **مسیر دین:** در این مسیر صلح از طریق «ایمان در عمل»^۱ با توسل به اعتقادات و اقدامات لازم در جوامع مذهبی برای تقویت اخلاق صلح‌طلبی و عدم خشونت توجه می‌شود.

۵ - **مسیر ارتباطات و رسانه‌ها:** در این مسیر صلح از طریق انتقال و تبادل اطلاعات، رساندن صدای مردم و تأثیر افکار عمومی میسر می‌شود (نگارنده) باید گفت شاید این مسیرها با یکدیگر در ارتباط بوده ولی به صورت مجزا هر کدام دارای اهمیت و جایگاه خاص خود است؛ بنابراین می‌توان به هریک از این مسیرها با توجه به شرایط نقش و جایگاهی ویژه در برقراری صلح به صورت منفک مورد بررسی قرار بگیرد. در ادامه به اهمیت این مسیر در برقراری صلح پرداخته خواهد شد.

واکاوی و بررسی مسیرهای صلح

در ادامه به مسیرهای صلح پرداخته خواهد شد.

۱ - **مسیر اقتصاد و تجارت:** مسیر تجارت و فعالیت‌های آن اثرات بالقوه‌ای در ایجاد صلح از طریق فراهم آوردن فرصت‌های اقتصادی، دوستی بین‌المللی و تفاهم از کانال‌های ارتباطی غیررسمی دارد. موردی که بر همکاری اقتصادی به صورت ویژه اثر می‌گذارد، وابستگی متقابل سرمایه است. به عبارتی هرچقدر دو کشور از نظر سرمایه‌ای، همگرایی و تعامل بیشتری داشته باشند، به همان نسبت، شروع درگیری نظامی و مناقشه جدی بین آنها غیرمحتمل‌تر می‌شود، زیرا ریسک و حساسیت سرمایه نسبت به این جنبه‌های همکاری اقتصادی بسیار بیشتر است همچنین کشورها هنگامی تصمیم به ورود به جنگ می‌گیرند که برآورد آنها از فواید آن بیش از هزینه‌های جنگ است. لذا در صورتی که تعامل سرمایه‌ای بین دو کشور توزیع باشد، در صورت بروز جنگ، افزایش ضرر قطعی ناشی از شروع

¹ faith-based diplomacy

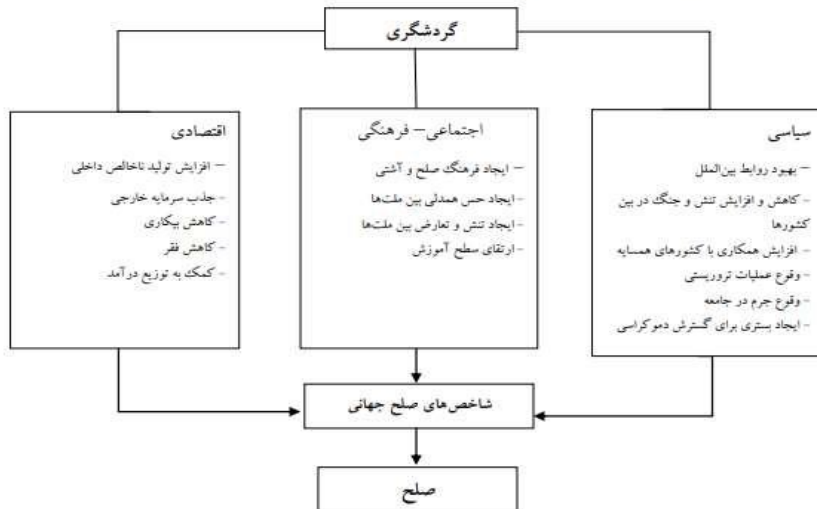
جنگ بسیار زیاد خواهد بود. به نظر می‌رسد نتایج جنگ از پیش به‌طور کامل مشخص نیست و واکنش‌های حریف، متعدد بوده و با ورود متغیرهای متفاوت می‌تواند و بازیگران جدید، ممکن است هزینه‌ها را بیش از میزان برآورد شده افزایش دهد و فضایی شبیه مد نظریه بازی‌ها را به دست می‌دهد و چنین وضعیتی احتمال مبادرت به جنگ را کاهش می‌دهد. البته عوامل دیگری مانند اندازه و قدرت طرفین و تناسب بین وابستگی دوطرفه نیز بر متغیر برقراری روابط تجاری و تأثیر آن بر صلح بین دو کشور تأثیرگذار است (شریف کاظمی، ۱۳۹۴: ۱۵۹). نباید فراموش کرد که در اوایل ۱۹۳۰ که محدودیت‌های تجاری بین کشورها تشدید شد زمینه برای درگیری و خصومت هموار شد و شرایطی به وجود آمد که به سود هیچ کشوری نبود؛ بنابراین وقتی در تجارت بین کشورها اعتماد به وجود آید اثر آن سال‌ها باقی خواهد ماند و استحکام می‌یابد. در این راستا سازمان تجارت جهانی نیز از سال ۱۹۹۵ توانسته بیش از ۳۰۰ اختلاف تجاری را با توجه به قراردادهای موافقت‌نامه‌های تجاری حل و فصل کند درحالی که قبل از جنگ دوم جهانی این امکان برای کشورها وجود نداشت (آریا، ۱۳۹۲: ۱۲۶). از سوی دیگر تجارت موجب افزایش درآمد شده و نزاع‌های داخلی کشورها را کاهش می‌دهد چراکه بیکاری کاهش یافته و مبادلات تجاری و ورود نیروهای بازار به سود امنیت اجتماعی پیش خواهد رفت.

۲- مسیر مدنی و شهری

دلایل مشارکت فزاینده بازیگران غیردولتی در فرایندهای دیپلماتیک را بایستی در فرایندهای جهانی شدن دهه‌های اخیر جستجو کرد. دولت‌های محلی دانش بی‌همتای ترکیب فرایندهای سیاسی و تکنیکی را با یکدیگر دارند و صلح‌سازی و باز ساخت با مشارکت این دولت‌ها قابل تحقق است. به خاطر اهمیت دولت‌های انتقالی و سازمان، دولت‌های محلی است که نیروهای صلح‌ساز، سازمان‌های

غیردولتی صلح‌های توسعه در پی جلب همکاری این دولت‌ها در فعالیت‌های صلح سازی خود هستند. دولت‌های محلی نیز بایستی به این بازیگران پیوندند تا مؤثرتر عمل کنند و بتوانند با تهدید واقعی نبود دانش مربوط به محیط منازعه مقابله کنند (کریمی و حافظ نیا، ۱۳۹۵: ۲). مسیر صلح از طریق مشارکت شهروندان یعنی هر شهروند از طریق گسترش دادن به فعالیت شهروندی از سازمان‌های داوطلبانه خصوصی، سازمان‌های غیردولتی و گروه‌های علاقه‌مند به ایجاد صلح یاری می‌رسانند. شهروندان می‌توانند هم از طریق اقدامات مدنی به صلح اقدام کنند و هم آنکه می‌توانند از طریق گردشگری و ارتباطات مردمی با یکدیگر به صلح جهانی کمک کنند.

الگوی مفهومی مطالعه‌ی اثرات گردشگری بر شاخص‌های صلح جهانی

منبع: (ضرغام بروجنی و خسروانی دهکردی، ۱۳۹۱: ۳۶)

در سوی دیگر باید گفت که در جهان امروز ارتباط میان شهرها نیز یک مسئله صلح ساز است. پیمان خواهرخواندگی ظرفیت لازم را برای مشارکت شهرها فراهم می‌کند که این امر باعث توسعه پایدار شهرهای موردنظر می‌شود. طرح‌های

مشارکتی در بین این شهرها، در راستای برنامه نشست جهانی ۲۰۰۲ م سازمان ملل در موضوع توسعه پایدار است. اهداف توسعه هزاره و به تبع آن توسعه پایدار که مورد تأکید سازمان ملل است، در امضای تفاهم‌نامه خواهرخواندگی بین شهرهای جهان مورد توجه قرار می‌گیرد. پیمان خواهرخواندگی اهداف بشردوستانه رابین شهرها دنبال می‌کند و آن‌ها را در راه رساندن پیام صلح به سراسر دنیا پیش می‌برد. پیمان خواهرخواندگی در تغییر سطح فرهنگی دو شهر خواهرخوانده و تبادل فرهنگ‌ها نقش بسزایی دارد که در این بین برخی از شهرهای خواهرخوانده هر ساله با برگزاری مسابقه‌ها و نمایشگاه‌های مختلف به پیشبرد این هدف کمک بسیاری می‌کنند (زهرانی و رجایی، ۱۳۹۹: ۱۱). خواهر شهرها با ارائه کمک در مواقع بحرانی می‌توانند در گسترش امنیت شهری به ویژه شهرهای با مهاجرت روزانه بالا یا با جاذبه توریسم به یکدیگر کمک کنند. برای مثال با شیوع بیماری فراگیر کووید-۱۹ در سراسر جهان شهرها بیشترین محل آسیب‌پذیر بودند. در همین راستا خواهر شهرها به یکدیگر کمک کردند از جمله در اواخر مارس ۲۰۲۰، اریک گارستی، شهردار لس‌آنجلس، عملاً ۴۵ شهردار از سراسر جهان را دعوت کرد تا تجربیات خود را با شیوع کووید-۱۹ در سراسر جهان به اشتراک بگذارند. این شهرداران بخشی از گروه رهبری آب‌وهوا موسوم به (Cities C40) بودند؛ شبکه‌ای متشکل از ۹۶ شهر بزرگ جهان که روی مبارزه با شرایط اضطراری آب‌وهوا تمرکز دارند (تفضلی و همکاران، ۱۴۰۰: ۷۴).

۳- مسیر تحقیق و آموزش

یونیسف، آموزش صلح را چنین تعریف کرده است: «فعالیتی است که دانش، مهارت، ارزش‌ها و نگرش‌های لازم برای تغییر رفتار کودکان، جوانان و بزرگسالان را برای اجتناب از ایجاد تعارض، حل مسالمت‌آمیز تعارض و گسترش شرایط اجتماعی برای ظهور صلح فراهم می‌آورد و ممکن است این فعالیت‌ها در

سطوح میان فردی، درون فردی، میان گروهی ملی یا بین‌المللی رخ دهد». از لحاظ عملیاتی آموزش صلح می‌تواند متمرکز بر سه بعد دانشی، مهارتی و نگرشی (ارزشی) باشد. منظور از دانش صلح، مجموعه‌ای از آگاهی، اطلاعات، درک و فهم‌های صلح‌آمیز است که هر فرد برای زندگی در جامعه نیاز دارد. منظور از توانش صلح، مجموعه‌ای از مهارت‌ها، قابلیت‌ها و توانمندی‌هایی است که فرد برای رفتار صلح‌آمیز به آن نیاز دارد. منظور از نگرش صلح، مجموعه‌ای از طرز تلقی‌ها، باورها و دیدگاه‌های صلح‌آمیز است که برای فرد ضروری است (مافی و کاویار، ۱۳۹۰: ۱۰۲).

مفاهیم و مؤلفه‌های دانش صلح	مفاهیم و مؤلفه‌های توانش صلح	مفاهیم و مؤلفه‌های نگرش صلح
آگاهی از حقوق و آزادی‌های فردی	توانایی احترام به حقوق و درک متقابل	تقویت فرهنگ بردباری
آشنایی با مفهوم تغییر از طریق تغییرات فرد، طبیعت و جامعه	توانایی گفتگو و تفاهم	پرورش روحیه مشارکت، همکاری، همبستگی و انتقادپذیری
آگاهی از قوانین و مقررات اجتماعی به منظور ایجاد نظم و مسئولیت‌پذیری	توانایی پذیرش تنوع و تکثیر در جامعه و احترام به آن	احترام به تمامی اشکال زندگی و حیات
آگاهی از تاریخ و سیر تحولات تاریخی	توانایی احساس هم‌دردی با دیگران در سطح گروه، جامعه ملی و بین‌المللی	کسب روحیه جمع‌آوری اطلاعات لازم برای تجزیه و تحلیل مسائل اجتماعی
آگاهی از تعارض بین آزادی‌های فردی و کنترل	تقویت مهارت‌های ارتباطی و گروهی از طریق فعالیت‌های گروهی	پذیرفتن تفاوت‌های سایر ملل و گسترش مفاهیم بین‌المللی از این

اجتماعی	طریق	
آگاهی از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی و مبارزه با تبعیض	(مسئولیت پذیری (فردی و اجتماعی	علاقه‌مندی به مطالعه تاریخ و حفظ میراث فرهنگی و هویت ملی و مذهبی
شنایی با روابط متقابل انسان و محیط (اجتماعی و زیستی)	توانایی درک محیط‌زیست و ارتباط صحیح با آن	داشتن روحیه قانون‌مداری
آگاهی از عوامل مؤثر در ایجاد وحدت ملی و تعارضات آن و به کارگیری روش‌های انسانی در حل تعارضات	مهارت در حل مسالمت‌آمیز تعارضات بدون درگیری و خشونت	پذیرش عدم وجود جنگ و نفی خشونت
ارتقاء آگاهی از صلح و روش‌های حصول به آن	التزام عملی به قانون	پذیرش مخالفت با نابرابری‌های تبعیض‌آمیز در جوامع و ملل
آگاهی از عدالت اجتماعی و فرصت‌های برابر	توانایی رعایت اخلاقی و اصول پذیرفته‌شده اجتماعی	محو خشونت و درگیری

منبع: (مافی و کاویار، ۱۳۹۰:۱۰۳-۱۰۲)

مسیر آموزش و یادگیری شامل تحقیق در دانشگاه‌ها، اتاق فکر و مراکز تحقیقاتی ویژه نیز است. برنامه‌های آموزشی در این مسیر به دنبال ارائه آموزش مهارت‌های عملی مانند مذاکره نیز است. ایجاد مراکز مطالعات صلح عادلانه در دانشگاه‌ها و تقویت تشریک‌مسابی و هماهنگی بین این مراکز- از طریق ایجاد یک شبکه به‌منظور تبادل افکار بین این مراکز، ارائه سمینارهای علمی در این مراکز برای علای دین، متنفذان و جوانان تمام کشورها می‌تواند در تحکیم صلح و ثبات دائمی اثربخش باشد، از این طریق می‌توان گفتمان صلح عادلانه را در میان طیف‌های مختلف نهادینه کرد که برای صلح پایدار جهان

ثمربخش خواهد بود (ساداتی نژاد و ساداتی نژاد، ۱۳۹۹: ۸۹). در این راستا بارتال و روزن، مدل آموزش صلح غیرمستقیم را در منازعات غیرقابل کنترل، ارائه کرده‌اند. آن‌ها توصیه می‌کنند به جای آن منتظر بمانیم که منازعه پایان یابد و از مدل آموزش صلح مستقیم، گونه‌ای از آموزش که به طور مشخص منازعه، اهداف آن، سرگذشت و تصور از رقیب را مورد توجه قرار نمی‌دهد و به هجای آن بیشتر با سایر جنبه‌های آموزش صلح از قبیل هویت، امنیت زیست‌محیطی، یکدلی قومی، حقوق بشر و مهارت‌های حل منازعه سروکار دارد. بارتال و روزن پنج فرآیندی که می‌تواند در راستای آموزش غیرمستقیم صلح به کار رود، ذکر می‌کنند:

(۱) تفکر بازاندیشانه: به توانایی و قابلیت مسلم و مفروض نگاشتن هیچ‌دانشی و

بلکه ملاحظه و بررسی دوباره بدیل‌های گوناگون برای رسیدن به استنباط‌ها، تصمیمات یا ارزیابی‌های معتبر اشاره دارد. به‌علاوه، بازاندیشی به کشف اطلاعات بدیلی می‌انجامد که در غیر این صورت احتمالاً مغفول میماند

(۲) سازش: به رسمیت شناختن و پذیرش حقوق تمام افراد و گروه‌ها از نظر داشتن

افکار، نظرات، ایستا رها، خواسته‌ها و رفتارها. به‌علاوه این مسئله فرصتی برای ملاحظه دیدگاه‌هایی که با باورهای اجتماعی غالب در منازعه تعارض دارند و توسعه دیدگاه‌های بدیل درباره منازعه را تشویق می‌کنند، فراهم می‌کند

(۳) یکدلی قومی: توانایی یک شخص یا یک گروه برای تجربه آنچه گروه

قومی دیگر احساس می‌کند یا می‌اندیشد و این قابلیت را ممکن می‌سازد اعضای سایر گروه‌ها را به‌عنوان آحاد بشری در نظر گرفت که می‌توان به آن‌ها اعتماد کرد و اهداف و نیازهای مشروعی دارند و کسانی که با آن‌ها می‌توان روابط صلح‌آمیز برقرار کرد.

۴) **حقوق بشر:** هدف اصلی آموزش برای حقوق بشر افزایش احترام به نسل جوان برای حقوق بشر است. حقوق بشر با کرامت اشخاص ارتباط دارد و حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست محیطی و توسعه‌ای را شامل می‌شود.

۵) **حل مناقشه:** توانایی مذاکره، میانجیگری و حل مسائل در بستر منازعه با همکاری افراد دیگر و کمک گرفتن از افراد در شکل دادن به رویکرد سازنده مسالمت‌آمیز (نورمحمدی، ۱۳۹۵: ۱۹۳-۱۹۲). اهمیت آموزش و ارتباطات علمی به اندازه‌ای در جهان امروز مهم است که برخی دیپلماسی علمی را راهی برای گسترش ارتباطات و ترویج صلح می‌دانند.

۴- مسیر دین

دیپلماسی دین را ذیل دیپلماسی عمومی^۱ دسته‌بندی می‌کنند و کسانی چون جوزف نای از این دیپلماسی به عنوان اقدامی در جهت توجه به مقوله چندجانبه گرایی نام می‌برد (Nye, 2008: 95). باید توجه داشت که مطالعه دین تقریباً در نظریه روابط بین‌الملل وجود ندارد و در نتیجه بازیگران بین‌المللی قادر به درک و فعالیت در

^۱ عبارت "دیپلماسی عمومی" به معنای ایده آل گرایانه "میتاق‌های باز" ویلسون در طول سالهای جنگ در شعارهای بین‌المللی مطرح شده است. در سال ۱۹۴۶، نخست وزیر فرانسوی، هنری اسپاک (Henri Spaak) در جلسه افتتاحیه مجمع عمومی سازمان ملل در ماه اکتبر، با اشتیاق درباره "این عصر دیپلماسی عمومی" صحبت کرد. در انگلیس، لندن تایمز "دیپلماسی عمومی" را به عنوان یکی از "اصطلاحات مهم و شعارهایی که به عنوان اصول سیاست خارجی مطرح می‌شود" نکوهش کرد و از دعوت هارولد نیکلسون از دیپلمات و سیاستمدار برای بازگشت به "دیپلماسی خصوصی" حمایت کرد. در دهه ۱۹۵۰، استفاده از اصطلاح "دیپلماسی عمومی" به طور محسوسی به سمت حوزه اطلاعات و تبلیغات بین‌المللی تغییر جهت داد. این اصطلاح تا سال ۱۹۷۲ در عنوان کتاب دانشگاهی شکل نگرفت. در طی دهه ۱۹۹۰، سرانجام اصطلاح دیپلماسی عمومی در محافل سیاست خارجی خارج از کشور مورد استفاده مشترک قرار گرفت. به عنوان مثال در انگلیس، دولت بلر یک برد استراتژی دیپلماسی عمومی ایجاد کرد (CULL, 2006)

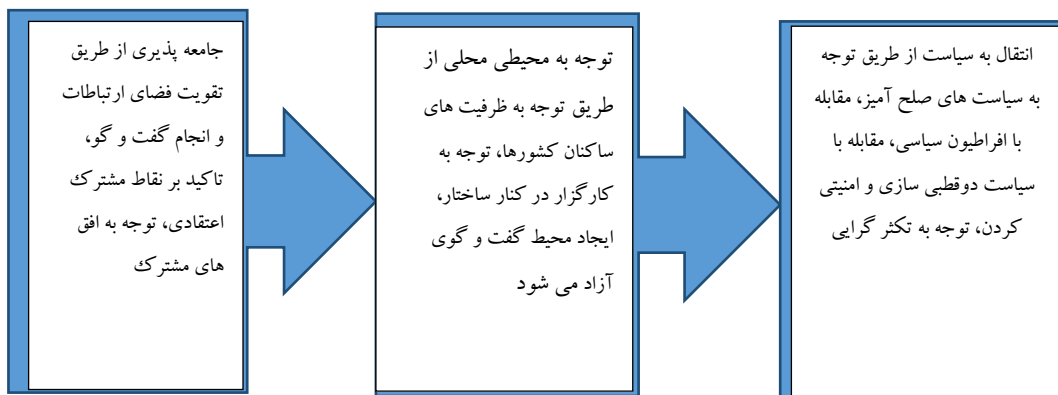
فضاهای مذهبی نیستند اما در این حوزه برخی افراد از جمله مادلین آلبرایت^۱، وزیر خارجه پیشین ایالات متحده، به صورت مجزا به اهمیت دین به صورت یک امر مهم توجه داشته است چنانچه بیان می‌کند: "برای اینکه امروز بتوانید سیاست خارجی را به طور مؤثر انجام دهید، باید نقش خدا و دین را درک کنید. تصور من این است که ما کاملاً درک نمی‌کنیم، زیرا هم این موضوع بسیار پیچیده است و هم اینکه همه ما در ایالات متحده به جدایی دین از سیاست اعتقاد داریم (Matyok, 2016). جان کری، وزیر امور خارجه پیشین آمریکا، نیز با اشاره به ضرورت پرداختن به مؤلفه دین در سیاست عصر کنونی بیان می‌کند: "یکی از جالب‌ترین چالش‌هایی که امروز در دیپلماسی جهانی با آن روبرو هستیم، نیاز به درک کامل و تأثیرات گسترده طیف وسیعی از سنت‌های مذهبی در امور خارجی است. من اغلب می‌گویم که اگر امروز به دانشگاه برمی‌گشتم، بیشتر از علوم سیاسی در مقایسه ادیان تحصیل می‌کردم." (Kerry, 2015).

دیپلماسی دینی متفاوت از دیپلماسی نوع اول، به صورت رسمی-دولتی، یکی از دیپلماسی مسیر دو، غیردولتی، است. به نظر می‌رسد از سه بعد مسئله قابل تبیین خواهد بود: بعد اول ارتباط رهبران دینی با یکدیگر و گسترش مفاهیم بین ادیان است؛ شاخص دوم انتقال مفاهیم صلح توسط رهبران به پیروان دینی و رفع سوءنیت‌ها و کاهش خشونت دینی و تنفر زدایی دینی است؛ شاخص سوم ارتباط رهبران دینی با سیاستمداران و دیپلمات‌ها برای تبدیل ایده‌ها به سیاست است. باید در نظر داشت از آنجا که دین عامل هویت‌بخش است تعارض هویتی نوعی تعارض است که مبتنی بر مصالح مادی نیست و به علاوه دیپلماسی مسیر دو، فرآیند مرحله‌ای است که شامل مجموعه‌ای از اقدامات شناخت و راه‌حل‌های مسئله است. این دیپلماسی به گونه‌ای طراحی شده است که افراد تأثیرگذار از جوامع مربوطه را

¹ Madeline Albright

که در تعارض هستند، اما نه تصمیم‌گیرندگان کلیدی، گرد هم بیاورند تا راه‌های جایگزین برای تعریف تعارض و نزاع را کشف کنند. هدف این است که ادراکات آن‌ها در مورد تعارض از مجموع صفر به برد-برد تبدیل شود. بدین ترتیب منجر به تأثیرگذاری بر افکار عمومی و تغییر نگرش‌ها و برداشت‌ها خواهد شد. این تغییرات، فرآیندی است که به زمان و مقدار زیادی پشتکار و صبر نیز نیاز دارد. این دیپلماسی یک فرآیند سه مرحله‌ای است: الف: اولین مرحله بر جامعه‌پذیری دیپلمات‌ها با یک نگرش راهبردی تعامل‌گرایانه و معتقد به اهمیت دین و دیپلماسی دینی تمرکز دارد. در این مرحله از طریق گفت‌وگوهای نیروهای مذهبی با یکدیگر، می‌توان به برطرف کردن سوء تفاهمات و شفاف‌سازی مفروضات پرداخت: ب: مرحله دوم، حمایت جامع جهت تغییر سیاست بین‌نخبگان طرفین که نقش دیپلمات‌ها شکل دادن و تعریف مسئله به یک‌شکل جدید و قابل حل است. این مرحله شامل رسانه‌ها، مؤسسات سیاسی، مشاوران و کارمندان دولتی است که شرایط را برای مرحله سوم آماده می‌کنند. ج: آخرین مرحله، وجود یک سیاست‌گذار رسمی و دارای قدرت و نفوذ، جهت به فعلیت درآوردن سیاست از ایده به فعل است (نوبر ترکمن و دهشیری، ۱۴۰۱: ۸۷).

سه مرحله دیپلماسی مبتنی بر ایمان

۵ - مسیر ارتباطات و رسانه‌ها

در عصر حاضر شرایط مشخص شده برای صلح کمتر توسط دولت‌ها تعیین می‌شود، یعنی حتی اگر هم توسط دولت‌ها صلحی صورت گیرد لاجرم مشروعیتش باید تائید و پذیرش افکار عمومی را در باب صلح به همراه داشته باشد. امروزه فضای عمومی به وجود آمده است که در آن مرزهای فیزیکی جغرافیایی - سیاسی کشورها کمرنگ‌تر شده است. جامعه جهانی غیررسمی به سمتی حرکت می‌کند که فرهنگ‌های مختلف فرصت معرفی و بیان گفته‌ها، خواسته‌ها و علایق خود را به تمام دنیا یافته‌اند. می‌توان ادعا کرد شرایط رسیدن به تسامح به بالاترین سطح خود در طول تاریخ رسیده است، نژادها و زبان‌ها و فرهنگ‌ها به نوعی به سمت هم‌نوایی و سازگاری حرکت می‌کنند. در این میان برخی ادعا دارند فضای اینترنت فضایی بدون دخالت و برتری نژاد، زبان و فرهنگی خاص است، بلکه فرهنگ و زبان خاص خود را دارد لیکن می‌توان متصور شد که کم‌کم زمینه‌ها و بستر بروز جنگ‌ها و مخاصمات یعنی اختلاف و برتری جویی نژادی، فرهنگی، زبانی، جغرافیایی، ... از بین می‌رود و زمینه به وقوع پیوستن صلح جهانی سرعت بیشتری به خود می‌گیرد (شفیعی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۷).

رسانه‌ها به عنوان عضوی از جامعه مدنی و واسطه‌ای میان افکار عمومی و حکومت، از سویی به ساختن افکار و عقاید جامعه می‌پردازند و آن‌ها را نسبت به عملکرد حکومت بسیج می‌کنند و از سویی دیگر به طور مستقیم بایان و تجمیع تقاضاهای جامعه و گروه‌های مختلف و نظارت بر عملکرد

حاکمان نسبت به برآورده سازی انتظارات و عدم کجروی نهادهای رسمی اقدام می‌نمایند (متانی و حسن‌پور، ۱۳۹۳: ۶۴). برای مثال بهره‌گیری داعش از رسانه و فناوری ارتباطات را میتوان بیان کرد. تحقیقات نیروهای امنیت پلیس بلژیک و فرانسه نشان داد که عاملان از دستگاه پلی‌استیشن چهار برای ایجاد ارتباط و هماهنگی با یکدیگر بهره گرفته‌اند. ظاهراً علت انتخاب این کنسول بازی دشواری ردگیری ارتباطات صورت گرفته از این طریق است، به گونه‌ای که این کنسول برای تروریست‌ها حتی از برنامه همراه «واتس آپ» هم ایمن‌تر بوده است (آدمی و نکویی، ۱۳۹۷: ۳۱۵). ایجاد ظرفیت‌های جذب بین‌المللی موجب شد تا داعش سیاست‌های ویژه جذب نیرو را از این بستر در پیش گیرد و ارتش بزرگی از کاربران شبکه‌های اجتماعی را برای ترویج تفکر، جذب نیرو و پیگیری و انتشار افکار به کار بگیرد (ر.ک. اسماعیل‌زاده امامقلی و احمدی فشارکی، ۱۳۹۵: ۱۳۵). در این میان می‌توان با نگاه دیگر بیان داشت که ابزار رسانه می‌تواند عاملی در جهت صلح باشد. بر اساس تجربه منازعات مختلف نقش رسانه‌های نوین در حل و فصل منازعات را در فرایندهای زیر قابل ذکر است:

- ایجاد یک فرایند مجازی برای تسهیل در مذاکرات صلح که امکان انتقال اخبار و تقویت برداشت‌های مشترک طرفین منازعه از یکدیگر را فراهم می‌کند.

- ایجاد کمک به مردمان در وضعیت منازعه

- طراحی برنامه‌ها درباره جنگ، صلح، حقوق بشر (ر.ک نورمحمدی،

مرتضی، ۱۳۹۶: ۸۸-۸۷).

جمع‌بندی

هدف این پژوهش بررسی صلح و مسیرهای رسیدن به صلح است. در این راستا پژوهش با در نظر گرفتن مسیرهای دیپلماسی به بررسی هر یک از مسیرها پرداخت. مسیر تجارت به سبب ایجاد وابستگی بین دولت‌ها و جوامع در ایجاد صلح از طریق فراهم آوردن فرصت‌های اقتصادی، دوستی بین‌المللی و تفاهم از کانال‌های ارتباطی غیررسمی نقش بسزایی دارد. مسیر مدنی و شهرها از طریق مشارکت شهروندان و گسترش دادن به فعالیت شهروندی از بستر سازمان‌های داوطلبانه خصوصی، سازمان‌های غیردولتی و ارتباطات بین شهرها در قالب خواهر شهر به صلح کمک می‌کند. مسیر آموزش و یادگیری شامل تحقیق در دانشگاه‌ها، اتاق فکر و مراکز تحقیقاتی ویژه و دیپلماسی علمی است. مسیر دین با توجه به نقش بسزایی که دین در تقویت اعتقادات دینی مردم جهان دارد باید گفت با توسل به اعتقادات و اقدامات لازم در جوامع مذهبی برای تقویت اخلاق صلح‌طلبی و عدم خشونت مسیر صلح هموار می‌شود. مورد آخر مسیر ارتباطات و رسانه‌ها است و در این مسیر از طریق انتقال و تبادل اطلاعات، رساندن صدای مردم و تأثیر افکار عمومی صلح می‌تواند برقرار شود.

منابع

- آدمی، علی؛ نکویی، سید احمد (۱۳۹۷)، نقش و جایگاه رسانه در راهبردهای گروه‌های سلفی جهادی و تأثیر آن بر خاورمیانه، فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین، سال چهارم، شماره ۱۳، بهار ۱۳۹۷، صص ۲۹۳-۳۲۵
- آریا، کیومرث (۱۳۹۲)، تجارت بین‌الملل، نظریه‌ها و سیاست‌های اقتصادی، دانشگاه آزاد اسلامی رودهن
- اسماعیل‌زاده امامقلی، یاسر؛ احمدی فشارکی، حسنعلی (۱۳۹۵)، داعش و امنیت ایران با تکیه بر مکتب کپنهاگ، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، سال پنجم، شماره ۱۸، پاییز ۹۵، پیاپی ۴۸، صص ۱۴۱-۱۲۳
- تفضلی، حسین؛ محمدی، یوسف؛ توکلی، محمد (۱۴۰۰)، بررسی جایگاه و اهمیت خواهر شهرها و ظرفیت‌های خواهرخواندگی شهری ایران، فصلنامه دانش تفسیر سیاسی، سال سوم، شماره ۱۰، زمستان ۱۴۰۰، صص ۵۸-۸۶
- زهرانی، مصطفی؛ رجایی، علیرضا (۱۳۹۹)، فرصت‌های همکاری بین‌المللی با رویکرد خواهر شهرها، فصلنامه دانش تفسیر سیاسی، سال دوم، شماره ۳، صص ۲۴-۱
- ساداتی نژاد، سید محمد؛ ساداتی نژاد، سید علی (۱۳۹۹)، چالش‌ها و راهکارهای دستیابی به صلح عادلانه در جهان امروز، فصلنامه صلح‌پژوهی، سال اول، شماره سوم، پاییز ۱۳۹۹، صص ۹۶-۷۱
- ساداتی نژاد، سید محمد؛ مصاحبی مقدم، وحید (۱۳۹۹)، نقش شبکه‌های اجتماعی در تقویت یا تضعیف صلح با تکیه بر مدل اقناع‌سازی کارل هاوولد و همکاران، فصلنامه صلح‌پژوهی اسلامی، سال اول، شماره دوم، صص ۴۸-۱۷
- شریف کاظمی، کاظم (۱۳۹۴)، نسبت همکاری اقتصادی بین کشورها با صلح و امنیت، فصلنامه سیاست خارجی سال بیست و نهم، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۴، صص ۱۷۰-۱۴۷
- ضرغام بروجنی و خسروانی دهکردی، افروز (۱۳۹۲)، اثرات توسعه‌ی گردشگری بر شاخص‌های صلح جهانی، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، سال هفتم، شماره ۱۹، پاییز ۱۳۹۱، صص ۴۷-۲۵.

قرلسفلی، محمدتقی (۱۳۹۶)، صلح پایدار در جهان متکثر، علوم سیاسی، دانشگاه باقرالعلوم (ع)، تابستان ۱۳۹۶، شماره ۷۸، صص ۱۰۷-۸۹

کریمی، مهدی؛ حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۹۵)، تبیین نقش دولت محلی در صلح سازی، فصلنامه ژئوپلیتیک - سال چهاردهم، شماره سوم، پاییز ۱۳۹۷، صص ۳۰-۱
مافی، همایون؛ کاویار، حسین (۱۳۹۰)، صلح و حقوق بشر در برنامه درسی با تأکید بر اسناد بین‌المللی، مجله پژوهش‌های حقوقی، شماره ۲۰، صص ۱۲۶-۹۷

متانی، مهرداد؛ حسن‌پور، مهشید (۱۳۹۳). «بررسی نقش رسانه‌های جمعی در ارتقای سطح پاسخگویی سازمان‌های دولتی»، فصلنامه مدیریت، سال ۱۱، شماره ۳۴، تابستان، صفحات ۷۳-۵۹.

نوبر ترکمن، هدایت‌الله؛ دهشیری، محمدرضا (۱۴۰۱)، نقش گفت‌وگوی ادیان در گسترش صلح جهانی، فصلنامه دانش‌نامه علوم سیاسی، سال سوم، شماره ششم، بهار ۱۴۰۱، صص ۱۰۶-۸۱

نورمحمدی، مرتضی (۱۳۹۵)، نقش آموزش و دانشگاه‌ها در صلح سازی و مدیریت منازعات منطقه‌ای: مطالعه موردی خاورمیانه، فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل، دوره اول، شماره بیست و سوم، صص ۲۰۵-۱۸۱

نورمحمدی، مرتضی (۱۳۹۶)، نقش رسانه‌های نوین در حل و فصل منازعات بین‌المللی، فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین، سال سوم، شماره ۱۱، پاییز ۱۳۹۶، صص ۹۴-۶۱

- Kerry, J. (2015, SEP 14). Retrieved from Religion and Diplomacy:
<https://www.bu.edu/religion/2015/09/08/john-kerry-on-religion-and-diplomacy/>
- Matyok, T. (2016, 12 04). THE VITAL ROLE OF RELIGION IN CIVIL-MILITARY INTERACTION:
<https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/the-vital-role-of-religion-in-civil-military-interaction>